

The Destructive Impact of the Russian Orthodox Church on Residents of Temporarily Occupied Territories: Transformations in Behavioural Practices and Socio-Psychological Condition under the Influence of Propaganda

UDC: 316.647.5:2-67:316.774(477-13)

DOI: <https://doi.org/10.15421/172572>**Poznii Oleksandr**Lecturer at the Department of Sociology, <https://orcid.org/0009-0006-5673-7775>, oleksandr_poznii@kneu.edu.ua**Horbova Yuliia**Candidate of Sociological Sciences, Director, Institute for Sociological Research, <https://orcid.org/0000-0001-6686-0546>, horbova.yuliia@kneu.edu.ua*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kyiv, Ukraine)*

Abstract.

In the context of war, religion in the temporarily occupied territories of Ukraine has acquired a new function - it serves as a tool of political influence, ideological mobilization, and legitimization of aggression. The Russian Orthodox Church (ROC) plays a central role in this process, as its activities have become an integral part of the occupation policy.

Problem Statement. Despite growing academic interest in the role of religion during armed conflicts, the sociological dimension of how religion is used as a tool of propaganda in the temporarily occupied territories remains underexplored. Particular attention should be paid to the mechanisms through which religion is embedded in systems of control, ideological pressure, and identity transformation.

This article aims to analyze the functioning of the religious sphere in the temporarily occupied territories of Ukraine during the Russian-Ukrainian war, identify key mechanisms of propaganda employed by the ROC, and explore the transformation of religious identity and behavioral practices under the influence of politicized religion and information pressure.

Results. The study identifies five key mechanisms of religious propaganda: legitimisation of war, fostering of social division, manipulation of historical memory, control over religious holidays and rituals, and the discrediting of other religious communities. It also records shifts in behavioural strategies - from conformism to distancing from religion.

Conclusions. Religion in the TOT is increasingly utilised as a mechanism of control and ideological influence. The Russian Orthodox Church reinforces pro-Russian identity, suppresses alternative religious traditions, and intensifies social tensions.

Keywords: religion, propaganda, temporarily occupied territories, Russian Orthodox Church, behavioral practices, socio-psychological condition

Деструктивний вплив РПЦ на мешканців тимчасово окупованих територій: зміна поведінкових практик та соціально-психологічного стану під впливом пропаганди

Позній Олександр, Горбова Юлія*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна)*

Анотація.

Релігія на тимчасово окупованих територіях України у контексті війни набуває нового значення - вона стає інструментом політичного впливу, мобілізації та легітимації агресії. Ключову роль у цьому процесі відіграє Російська православна церква (РПЦ), діяльність якої стала частиною окупаційної політики.

Проблематика. Попри зростання уваги до релігійного чинника у війнах, соціологічні аспекти вивчення використання релігії як засобу пропаганди на ТОТ залишаються малодослідженими. Особливу актуальність має виокремлення механізмів, через які релігія інтегрується в систему контролю та ідеологічного впливу на ідентичність.

Мета. Проаналізувати особливості функціонування релігійної сфери на тимчасово окупованих територіях України в умовах російсько-української війни, виявити механізми пропагандистського впливу Російської православної церкви (РПЦ) на місцеве населення та дослідити трансформації релігійної ідентичності й поведінкових практик під впливом політизації релігії та інформаційного тиску.

Методи. Використано якісний підхід - глибинні інтерв'ю з мешканцями ТОТ Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської областей і Криму, зібрані у 2024–2025 роках. Застосовано тематичний аналіз і інтерпретацію ключових смислових наративів.

Результати. Визначено п'ять механізмів релігійної пропаганди: легітимація війни, соціальний розкол, маніпуляція історичною пам'яттю, контроль за релігійними святами та ритуалами, дискредитація інших релігій. Зафіксовано зміну поведінкових стратегій - від конформізму до відсторонення від релігії.

Висновки. Релігія на ТОТ дедалі частіше використовується як інструмент контролю. РПЦ сприяє формуванню проросійської ідентичності, витісненню альтернативних релігій і посиленню соціальних напружень.

Ключові слова: релігія, пропаганда, тимчасово окуповані території, Російська православна церква, поведінкові практики, соціально-психологічний стан

Стаття надійшла / Article arrived: 19.05.25

Схвалено до друку / Accepted: 23.06.25

Вступ.

Проблематика релігійного впливу в умовах збройних конфліктів та окупації є однією з вкрай актуальних тем у сучасних соціологічних і релігієзнавчих дослідженнях, особливо в контексті вивчення гібридних загроз, трансформацій ідентичності та інструменталізації сакрального в політичних цілях. У випадку тимчасово окупованих територій України релігія, зокрема діяльність Російської православної церкви (РПЦ), перетворилася на складову частину інформаційної війни, інструмент мобілізації населення та засіб легітимації збройної агресії. Використання РПЦ як каналу соціального впливу є невід'ємною складовою окупаційної політики Російської Федерації, спрямованої на зміну не лише формальної політичної належності територій, але й на глибоку трансформацію ідентичності місцевого населення, його уявлень про «своє» і «чуже», а також його ціннісних орієнтацій та щоденних поведінкових практик.

У сучасних умовах релігійні інституції на тимчасово окупованих територіях виконують не лише функцію духовної підтримки віруючих, а й виступають активними агентами пропагандистської діяльності. Основна мета цієї діяльності - посилення проросійських настроїв серед місцевого населення, його символічна інтеграція у «російський світ» і нейтралізація зв'язків із загальноукраїнським соціокультурним простором. Це виявляється у нав'язуванні проросійської ідентичності через церковну діяльність, зміни акцентів у релігійних традиціях, адаптації календарних і ритуальних практик до російського зразка, контролі над релігійним простором, а також утисках і маргіналізації альтернативних релігійних течій, передусім Православної церкви України (ПЦУ), протестантських і мусульманських громад.

Фіксація таких явищ вказує на те, що релігія на тимчасово окупованих територіях стає потужним інструментом впливу на масову свідомість, каналом політичної мобілізації та механізмом адаптації окупаційної влади до локального соціального середовища. Дослідження релігійної ситуації у таких умовах дозволяє не лише проаналізувати масштаби та форми політизації релігії, але й зафіксувати поведінкові стратегії та психологічний стан місцевого населення.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Запропонована проблематика належить до поліпарадигмального соціологічного дискурсу. Відтак аналіз літератури, дотичної до поставленої мети, має складноструктурований характер. Насамперед розглянемо наукову ретроспективу вивчення явища пропаганди, яка охоплює різноманітні соціологічні підходи та перспективи.

Ранні дослідження зосереджувалися на п'яти взаємопов'язаних напрямках: соціальному, соціально-

психологічному, комунікативному, психологічному та технічному (Lee, 1945; Garber, 1942). Згодом у центрі уваги дослідників опинилися роботи таких авторів, як Г. Лассвелл та Е. Бернейс, які визначили пропаганду як інструмент контролю над громадською думкою та поведінкою за допомогою цілеспрямованих комунікативних стратегій.

У сучасному соціологічному аналізі пропаганда постає як багаторівневе соціально-політичне явище, що еволюціонувало від традиційних медіа до цифрових платформ, адаптуючись до трансформацій інформаційного середовища. Водночас вона зберігає свою основну мету - маніпулювання свідомістю громадян. У новітніх інтерпретаціях пропаганда, особливо в епоху метамодерну, дедалі частіше використовує методи непрямого впливу - спокушання, естетизації, звернень до емоційних станів, замість оперування фактами (Висоцька, 2024). В цьому контексті, соціологічний підхід до аналізу пропаганди зосереджується на вивченні взаємозв'язку між ідеологічною та інституційною владою і дискурсивними практиками, доповнюючи інші міждисциплінарні трактування цього феномена (Klaehn & Mullen, 2010).

Сучасні дослідження пропаганди в релігійному середовищі, як правило, акцентують увагу на її поширеності через медіаплатформи та на здатності впливати на свідомість вірян. Пропаганда в такому контексті часто набуває сакралізованих рис - передбачає жертвування індивідуальністю заради вищої мети, мобілізує через ідеї єдності, спільності та сенсу (Laskin, 2019). Така взаємодія релігії, пропаганди й медіа водночас створює як потенціал для зміцнення колективної ідентичності, так і ризики поширення дезінформації, посилення поляризації та конфліктності в суспільстві.

Попри наявність значного теоретичного доробку у сфері дослідження пропаганди, праць, присвячених сучасному використанню пропагандистських технологій Російською Федерацією на тимчасово окупованих територіях України, залишається небагато. У цьому контексті привертає увагу робота Д. Алексеевої та співавторів, в якій зазначається: «Російська пропаганда на тимчасово окупованих територіях України, зокрема в Донецькій, Луганській та Запорізькій областях, використовує різні стратегії маніпулювання громадською думкою та створення штучної реальності. До них належать дезінформація, психологічний тиск та контроль над інформаційними ресурсами» (Алексеева, 2020, с. 151).

Важливими є також висновки К. Бута, який наголошує: «Медіа-заходи, такі як флешмоби, виставки та концерти, використовуються для зміцнення лояльності до Росії та легітимації окупації» (Бут, 2023, с. 96). Актуальними є також спостереження О. Зубченка, згідно з якими: «На тимчасово окупованих територіях пропагандисти конструюють паралельну

інформаційну реальність - поєднуючи ідеологічні меседжі з позитивними темами, прагнучі пов'язати окупаційну владу з довоєнним життям» (Зубченко, 2022, с. 11). Таке штучне змодельоване повсякденне життя створює дихотомію між медійним зображенням і реальністю, що, своєю чергою, формує відчуття відчуження та соціальної дезорієнтації. Таким чином, фіксуються певні наукові прогалини в сучасному українському соціологічному знанні щодо впливу російських релігійних інституцій - передусім РПЦ - на поведінкові та психологічні трансформації мешканців тимчасово окупованих територій.

Мета статті проаналізувати особливості функціонування релігійної сфери на тимчасово окупованих територіях України в умовах російсько-української війни, виявити механізми пропагандистського впливу Російської православної церкви (РПЦ) на місцеве населення та дослідити трансформації релігійної ідентичності й поведінкових практик під впливом політизації релігії та інформаційного тиску.

Методологія та дизайн емпіричного дослідження. Комплексне теоретико-емпіричне осмислення запропонованої проблематики базується на результатах унікального соціологічного дослідження «Ідентичність на тимчасово окупованих територіях: адаптація, виживання, трансформації», проведеного компанією Active Group за участі авторів (Горбов, Позній, Євтух та спів., 2025). Для отримання якісної емпіричної інформації було застосовано метод глибинного напівструктурованого інтерв'ю із використанням інтерв'ю-гайду. З огляду на високі ризики для інформантів, особливо тих, хто мешкає на територіях, окупованих після 2022 року, усі інтерв'ю проводилися дистанційно через захищені канали зв'язку - месенджери WhatsApp, Telegram та Signal. У межах дослідження було опитано 26 респондентів, які проживають на тимчасово окупованих територіях. Відбір здійснювався методом «снігової кулі» на основі особистих залишкових контактів інтерв'юєрів. Польовий етап тривав із грудня 2024 до січня 2025 року.

Особливу увагу було приділено етичному аспекту дослідження: добровільна участь, анонімність та захист персональних даних були визначені як ключові пріоритети на всіх етапах збору та обробки інформації. Для аналізу інтерв'ю використовувався наративний підхід, що дозволив зберегти стилістику висловлювань респондентів у тексті.

Виклад основного матеріалу.

Розпочнемо з емпіричної фіксації трансформаційних зрушень у релігійній ідентичності мешканців тимчасово окупованих територій. Дані, отримані під час дослідження, свідчать про наявність різних позицій щодо впливу Російської православної церкви та змін у релігійному житті. У тексті статті будуть представлені цитати респондентів мовою

оригіналу без відповідної корекції для збереження унікальності наданих думок.

Проросійськи налаштовані мешканці ТОТ здебільшого сприймають діяльність РПЦ як стабільну, незмінну і таку, що не викликає сумнівів («Та нет вроде с религией проблем. Всё стабильно. Православная»; «Да ну, ничего не поменялось, как было, так и есть»). Натомість проукраїнські респонденти демонструють критичне ставлення до цієї інституції, оцінюючи її як інструмент пропаганди та легітимації війни («Церковь, которая себя называет православной, она также доит людей... в защиту войны»).

У більшості регіонів фіксується зниження відвідуваності православних храмів, особливо серед молоді. Це пов'язано як із політизацією релігії, так і з загальним падінням довіри до інституцій, що сприймаються як частина окупаційного режиму («При Украине гораздо больше ходило в церкви»). На цьому тлі звертає на себе увагу релігійна трансформація в Криму, де активізується будівництво мечетей та зростає чисельність мусульманської громади. Така динаміка викликає суперечливі реакції серед місцевого населення, особливо проросійськи налаштованої його частини («Среди мусульман я вижу, что религиозности становится больше»; «Христианская составляющая меньше. А бородачей стало больше»). Зростання видимості мусульманських практик у публічному просторі також стає предметом критики або іронії («Они прямо с ковриками на работу ходят у нас»).

Одночасно з цим відбувається активне підпорядкування релігійних інституцій РПЦ і витіснення альтернативних конфесій. На тимчасово окупованих територіях фіксується системне усунення релігійних організацій, що не входять до структури Московського патріархату. Зокрема, в Криму було закрито понад 1000 таких громад («По Крыму закрыли больше 1000 каких-то религиозных организаций. Я так понимаю, что все эти вот церкви Иеговистов, Пятидесятников всякие разные»). У Херсонській і Запорізькій областях зафіксовано випадки примусового переходу православних церков до РПЦ без згоди громад («Просто в МПЦ перешли и все»).

Щодо змін у релігійному житті на тимчасово окупованих територіях, то однією з ключових тенденцій є трансформація релігійного простору в політичний інструмент. Російська православна церква активно поширює наративи, спрямовані на виправдання війни, збереження окупаційної влади та формування проросійської ідентичності серед населення («Священник сказал, что защищать Донбасс - это как защищать святую землю»; «Церковь признала войну справедливой. Они молятся за солдатів, які йдуть воювати проти України»).

Наявним є й тотальний контроль за релігійною сферою та витіснення альтернативних конфесій. На

всіх тимчасово окупованих територіях фіксується процес монополізації релігійного простору. У Запорізькій та Херсонській областях відбувається примусовий перехід православних громад до Московського патріархату («Церквей столько же. У нас так в регионе, просто в МПЦ насильно перешли и все»). У більшості регіонів спостерігається зниження активності релігійного життя. У Криму та Луганській області фіксується скорочення кількості відвідувачів храмів, особливо серед молоді («Но сейчас уже очень мало людей ходит»; «Люди выехали, еще по старих часах на великі свята багато було, а зараз і взагалі людей менше»).

У цьому контексті слід звернути увагу на те, що змінат відзначення релігійних свят використовується як підґрунтя для маніпуляцій свідомістю населення. Так, реформа релігійного календаря в Україні стала одним із чинників, який викликав неоднозначну реакцію на тимчасово окупованих територіях. Ставлення до цього нововведення варіюється залежно від регіону, рівня впливу окупаційної влади, інтенсивності пропагандистського тиску та індивідуальних релігійних переконань мешканців.

Серед респондентів можна виокремити кілька основних типів ставлення до реформи. Першу групу становлять ті, хто підтримує зміни. Це переважно особи, які зберігають зв'язки з підконтрольною територією України або мають родичів у вільній частині країни. Вони свідомо дотримуються нового календаря та ідентифікують себе з українським культурно-релігійним простором («У меня большая часть родственников в Украине, поэтому мы придерживаемся того, что принято в Украине»; «Ну праздновать собираемся лично мы так же, как и в Украине»).

Іншу категорію становлять респонденти, які виявляють байдужість або нейтральне ставлення. Це люди, що не цікавляться релігійними питаннями або сприймають святкові дні переважно як нагоду для відпочинку («Люди стараются праздновать всё, что есть, лишь бы праздновать»; «Нет, пока сильно нет, потому что больше переживают за другие вещи. Не за праздники»; «Я не думаю, что сейчас это интересно людям»).

Третю групу формують противники змін - здебільшого прихильники Московського патріархату. Вони трактують реформу як нав'язування нових правил, розрив із традицією або навіть як релігійне зрадництво («Скорее недоумение просто, это настолько устоявшаяся часть жизни, для верующих это внутренний календарь, всегда отмечали вот так»; «Первая была реакция возмущения, у Украины забрали праздники их, у людей»; «На бытовом уровне обсуждается как предательство, веры своей»).

В цьому контексті, слід зауважити що російська пропаганда активно використовує зміну релігійного календаря як інструмент формування ворожого

ставлення до українських реформ. В інформаційному просторі тимчасово окупованих територій поширюються низка наративів, спрямованих на делегітимацію змін та підриив довіри до українських релігійних ініціатив. Одним із центральних пропагандистських мотивів є створення образу «зрадників віри». Реформа календаря трактується як спроба знищити традиції православ'я, що супроводжується емоційно забарвленими оцінками та демонізацією її ініціаторів («Ну если честно это больше напоминает бесовщину»).

Іншим поширеним механізмом є маніпуляція історичною спадщиною. Населення переконують, що новий календар є наслідком «західного впливу», а збереження старого стилю ототожнюється з «істинним православ'ям» («Это вообще, агрессивная тема отдельная. Агрессия просто. Тут всё исконно было так, а они решили по-другому»; «Обсуждалось когда переход был, куча грязи»). Також широко використовується аргумент про штучність змін. Пропаганда подає зміну дат як політичне рішення української влади, а не як результат внутрішньоцерковного процесу чи запиту вірян («Украина как хочет, так пусть и отмечают, это мнение личное у власти стоящих»).

Унаслідок такого інформаційного тиску частина мешканців тимчасово окупованих територій сприймає зміну календаря не як автономну релігійну реформу, а як елемент ширшого політичного протистояння. Слід зауважити, що сприйняття змін у релігійному календарі часто відбувається в контексті соціокультурних трансформацій, які нав'язуються окупаційною владою. При цьому, на тимчасово окупованих територіях активно просуваються російські державні й релігійні свята, натомість українські традиції витісняються або ігноруються на офіційному рівні («Праздники из РФ пришли новые в календарь. Украинские праздники не отмечают тут»; «Новый контекст российский, где появляется день России»; «РФ якісь свята прийняли. А українські не святкують офіційно тут»). В таких умовах, частина населення змушена відзначати українські свята в закритому форматі, переважно в родинному колі («Хіба в себе вдома якісь святкують»).

Далі пропонуємо розглянути механізми/технології російської пропаганди в релігійній сфері. РПЦ на тимчасово окупованих територіях виконує не лише релігійну, а й політичну та ідеологічну функцію. Вона виступає ключовим елементом пропагандистської стратегії, спрямованої на утвердження окупаційного режиму та знищення української культурної та релігійної ідентичності. На основі аналізу результатів дослідження, можна виокремити низку основних механізмів пропагандистського впливу, які реалізуються через релігійну сферу.

1. Легітимація війни та окупації через релігійну риторику. Російська православна церква активно

використовується як інструмент виправдання збройної агресії Росії проти України. У церковних проповідях і офіційних зверненнях війна подається як «священна місія», спрямована на «захист православної віри» та «єдність Руського міру» («Та же самая пропаганда. Освещение ракет»; «Церковь, которая себя называет православной, она также доит людей... в защиту войны»). Такі висловлювання свідчать про те, що православна церква стала інструментом пропаганди, покликаною мобілізувати суспільство на підтримку окупаційної влади та воєнних дій.

2. Використання релігії як інструменту соціального розколу. Російська пропаганда експлуатує релігійну тематику для поглиблення суспільного поділу, поширюючи наративи про «зраду віри» та «розкольніцькі дії» української влади («Первая была реакция возмущения, у Украины забрали праздники их, у людей»; «На бытовом уровне обсуждается как предательство, веры своей»; «Предательство религии, веры, Иисуса»). Такі висловлювання є свідченням активного нав'язування тези про те, що зміна релігійного календаря в Україні та розрив із Московським патріархатом є посяганням на саму суть православ'я.

3. Маніпулювання історичною пам'яттю та релігійними традиціями. Окупаційна влада використовує релігійну пропаганду для формування у населення переконання, що саме Росія є «справжнім» носієм православної традиції, тоді як Україна перебуває під «західним впливом» і змінює сакральні норми та календар («Скорее недоумение просто, это настолько устоявшаяся часть жизни, для верующих это внутренний календарь, всегда отмечали вот так»; «Это вообще, агрессивная тема отдельная. Агрессия просто. Тут всё исконно было так, а они решили по-другому»). У цьому контексті зміна календаря використовується як привід для конструювання образу «зовнішнього ворога», який нібито прагне зруйнувати православ'я.

4. Контроль над релігійними святами та ритуалами як інструмент нав'язування нової ідентичності. На окупованих територіях активно впроваджуються нові релігійні та державні свята, які повністю відповідають російській ідеологічній парадигмі. Паралельно відбувається усунення або ігнорування українських святкових традицій («Появились новые праздники с РФ, 23 февраля, день РФ, день единства и т.д. Выходные сделали»). Такий підхід створює ілюзію «стабільності» та «відновлення історичної справедливості» через релігійні маркери, сприяючи подальшій інтеграції регіонів у російський інформаційно-культурний простір.

5. Дискредитація інших релігійних спільнот і розпалювання міжконфесійної напруги. Пропаганда активно формує негативне ставлення до мусульманських і протестантських громад, що сприяє міжконфесійним конфліктам та виправданню

репресивних заходів з боку окупаційної влади («Среди мусульман... вот мне не нравится стало, очень много этих, которые замотанные ходят»; «Среди мусульман я вижу, что религиозности становится больше»). Такі меседжі спрямовані на стимулювання напруги між релігійними групами, що дозволяє ефективніше контролювати ситуацію та виправдовувати адміністративний тиск.

Висновки.

Таким чином, релігія на тимчасово окупованих територіях використовується не як засіб духовного життя, а як інструмент соціального контролю, зміцнення окупаційного режиму та придушення української ідентичності. Російська православна церква стала ключовим елементом окупаційної політики, спрямованою на легітимізацію війни, витіснення альтернативних релігійних течій та встановлення контролю над суспільством. Політизація релігії, зниження рівня відвідуваності храмів у низці регіонів, трансформація святкових практик і зростання контролю над релігійною сферою є важливими індикаторами соціальних змін, що матимуть довготривалі наслідки для релігійного ландшафту України.

Проведене дослідження релігійної ситуації в АР Крим, Донецькій, Луганській, Херсонській та Запорізькій областях демонструє, що діяльність РПЦ на цих територіях має системний характер і слугує інструментом закріплення окупаційного режиму. Основні тенденції, виявлені в ході роботи, можна узагальнити у такі позиції:

- У проповідях РПЦ активно використовується наратив «священної боротьби», де війна Росії проти України подається як захист православної віри та боротьба проти «західного занепаду».

- В умовах окупації відбувається витіснення Православної церкви України (ПЦУ) та інших релігійних конфесій, що не підпорядковуються Московському патріархату. У низці регіонів зафіксовано випадки закриття, примусового переходу або поглинання незалежних релігійних громад.

- Пропаганда РПЦ сприяє формуванню проросійських орієнтацій серед віруючих і впливає на їхні ціннісні уявлення. Частина населення приймає нові релігійні норми з позицій конформізму, тоді як інша - дистанціюється від релігійного життя через його політизованість.

- Запровадження нових календарних і святкових практик, контроль за релігійною освітою, а також створення образу «ворога» в особі українських релігійних інституцій сприяють зростанню соціального напруження та укріпленню проросійської ідеології.

Окремо слід підкреслити, що релігійна сфера на тимчасово окупованих територіях активно використовується як канал ідеологічного впливу. Основними механізмами цієї пропаганди виступають:

легітимація окупації через релігійну риторичку; монополізація релігійного простору; маніпуляція історичною пам'яттю; контроль над релігійними святами розпалювання міжконфесійних конфліктів тощо. Таким чином, сукупність цих процесів свідчить про стратегічне використання релігії як ресурсу для зміни ідентичності населення на тимчасово окупованих територіях, формування лояльності до окупаційної влади та поступової інтеграції цих регіонів у російський культурно-інформаційний простір.

Водночас, зафіксовані в дослідженні відповіді респондентів демонструють, що частина населення чинить опосередкований спротив пропагандистському тиску - шляхом дистанціювання від політизованих релігійних практик, збереження родинних традицій святкування або підтримки зв'язків з українськими релігійними інституціями. Це свідчить про наявність латентного потенціалу до відновлення релігійного плюралізму та ідентичнісної автономії після деокупації, за умови створення безпечного, інклюзивного та правового середовища для релігійного життя.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Алексеева, Д., Грідина, І., & Булик, М. (2020). Пропаганда на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей: інституціональний та організаційний вимір. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*, 28–29, 143–153.
- Бут, К. (2023). Медіаподії як інструмент конструювання медіареальності (на прикладі російської пропаганди). *Образ*, 3 (43), 93–101. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.3\(43\)-93-101](https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.3(43)-93-101)
- Висоцька, О. (2024). Особливості трансформації пропаганди як інструменту впливу в метамодерному суспільстві. *Вісник Дніпровської академії безперервної освіти. Серія: Філософія, педагогіка*, 1(1), 23–31. <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2024-1-3>
- Горбов, В., Позній, О., Євтух, В. та ін. (2025). Звіт за результатами глибинних інтерв'ю з респондентами з тимчасово окупованих територій (TOT) за темою «Ідентичність». *Active Group*. <https://activegroup.com.ua/2025/03/26/identichnist-na-okupovanih-teritoriyah/>
- Зубченко, В. (2022). Конструювання штучної повсякденності у російських пропагандистських телеграм-каналах (на прикладі тимчасово окупованих територій Запорізької області), *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*, 4(56), 6–16. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269573](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269573)
- Garber, P. (1942). Propaganda Analysis-To What Ends? *American Journal of Sociology*, 47(4), 551–558. <https://doi.org/10.1086/219125>
- Klaehn, J., & Mullen, A. (2010). The propaganda model and sociology: Understanding the media and society. *Scholars Commons @ Laurier*. https://scholars.wlu.ca/soci_faculty/5/
- Laskin, A. V. (2019). Defining propaganda: A psychoanalytic perspective. *Communication and the Public*, 4(1), 305–314. <https://doi.org/10.1177/2057047319896488>
- Lee, A. M. (1945). The Analysis of Propaganda: A Clinical Summary. *American Journal of Sociology*, 51(2), 126–133. <https://doi.org/10.1086/219744>

REFERENCES

- Aliexieieva, D. O., Hridina, I. M., & Bulyk, M. V. (2020). Propahanda na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Donetskoi ta Luhanskoi oblasti: Instytutsionalnyi ta orhanizatsiyni vymir. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Istoriia. Politolohiia*, 28–29, 143–153.
- But, K. (2023). Mediapodii yak instrument konstruuvannia mediarealnosti (na prykladi rosiiskoi propahandy). *Obraz*, 3(43), 93–101. [https://doi.org/10.21272/obraz.2023.3\(43\)-93-101](https://doi.org/10.21272/obraz.2023.3(43)-93-101)
- Garber, P. (1942). Propaganda analysis – to what ends? *American Journal of Sociology*, 47(4), 551–558. <https://doi.org/10.1086/219125>
- Horbov, V., Poznii, O., Yevtukh, V., et al. (2025). Zvit za rezultatamy hlybynnykh interv'iu z respondentamy z tymchasovo okupovanykh terytorii (TOT) za temoiu "Identychnist". *Active Group*. <https://activegroup.com.ua/2025/03/26/identichnist-na-okupovanix-teritoriyah/>
- Klaehn, J., & Mullen, A. (2010). The propaganda model and sociology: Understanding the media and society. *Scholars Commons @ Laurier*. https://scholars.wlu.ca/soci_faculty/5/
- Laskin, A. V. (2019). Defining propaganda: A psychoanalytic perspective. *Communication and the Public*, 4(1), 305–314. <https://doi.org/10.1177/2057047319896488>
- Lee, A. M. (1945). The analysis of propaganda: A clinical summary. *American Journal of Sociology*, 51(2), 126–133. <https://doi.org/10.1086/219744>
- Vysotska, O. (2024). Osoblyvosti transformatsii propahandy yak instrumentu vplyvu v metamodelnomu suspilstvi. *Visnyk Dniprovskoi akademii bezperervnoi osvity. Serii: Filosofiia, pedahohika*, 1(1), 23–31. <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2024-1-3>
- Zubchenko, V. (2022). Konstruuvannia shtuchnoi povsiakdennosti u rosiiskykh propahandystskykh telegram-kanalakh (na prykladi tymchasovo okupovanykh terytorii Zaporizkoi oblasti). *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 4(56), 6–16. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269573](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269573)